

Wstęp

Od śmierci Bogdana Czaykowskiego minęło czternaście lat. Jest to dobry czas, aby dokonać reinterpretacji oraz dalszych omówień pozostawionego przez twórcę sporego i różnorodnego dorobku. Książka ta, w zamierzeniu jej pomysłodawczyń, stanowi próbę spełnienia tego zadania, wymagającego wielokierunkowych, zróżnicowanych metodologicznie, interdyscyplinarnych badań.

Bogdan Czaykowski, urodzony 10 lutego 1932 roku w Równem na Wołyniu, zmarły 16 sierpnia 2007 roku w Vancouver, był jednym z najciekawszych polskich poetów XX wieku, o bogatej, dramatycznej biografii. Jej ważnymi epizodami były: kresowe dzieciństwo, zesłanie z rodziną w głąb Rosji (1940–1942), tam aresztowanie i śmierć ojca poety oraz później, w trakcie wędrówki za armią Andersa, również młodszego brata Jerzego, kilkuletni pobyt z matką w polskich sierocińcach w Indiach (1942–1948), okres nauki w Wielkiej Brytanii i Irlandii, debiut literacki, współtworzenie młodoliterackiego środowiska w Londynie (redagowanie pism „Życie Akademickie”, „Merkuriusz Polski”, „Kontynenty” w latach 1955–1962), w 1962 roku przeprowadzka z rodziną na zachodnie wybrzeże Kanady, wieloletnia praca wykładowcy akademickiego na Uniwersytecie Kolumbii Brytyjskiej w Vancouver, działalność naukowa, dydaktyczna, społeczna, a także popularyzacja polskiej kultury w kręgu anglosaskim.

Mimo zainteresowania, jakim w środowisku akademickim cieszy się twórczość Czaykowskiego, pozostaje on twórcą, którego dorobek nie jest dobrze znany szerszemu gronu czytelników. A przecież spuścizna tego poety warta jest przypomnienia, poznania w zachowanej, choć rozproszonej całości, ponownego skomentowania oraz dookreślenia. Bogdan Czaykowski jest autorem jedenastu zbiorów i wyborów poezji: *Trzciny czcionek* (Londyn 1957); *Reductio ad absurdum i prze-*

zwycięzenie (*dialektyka wiersza*) (Londyn 1958); *Sura. Wiersze* (Londyn 1961); *Spór z granicami* (Paryż 1964); *Point-no-Point (1953–1970)* (Paryż 1971); *Wiatr z innej strony. Wiersze zebrane z lat 1953–1989* (Kraków 1990); *Okanagańskie sady* (Wrocław 1998); *Superkontynentalny Toronto–Vancouver. Tryptyk* (Berlin–Toronto 2001); *Jakieś ogromne szczęście. Wiersze wybrane z lat 1956–2006* (Kraków–Toronto 2007); *Ziemioskłon* (Toronto 2007), oraz wydanego pośmiertnie z inicjatywy kanadyjskich przyjaciół, wspólnego z Andrzejem Buszą dwujęzycznego tomu *Pełnia i przesilenie / Full Moon and Summer Solstice* (Toronto–Rzeszów 2008). Z innym bliskim przyjacielem, Adamem Czerniawskim, opublikował wybór rozmów: *O poezji, nostalgii, krytykach i kryteriach. Rozmawiają: Bogdan Czaykowski i Adam Czerniawski* (Toronto–Rzeszów 2006). Czaykowski był redaktorem oraz autorem wyboru i koncepcji *Antologii poezji polskiej na obczyźnie, 1939–1999* (Warszawa–Toronto 2002), autorem wielu przekładów poezji polskiej na język angielski, w tym (z Andrzejem Buszą) Mirona Białoszewskiego *The Revolution of Things* (Waszyngton 1974) oraz *Gathering Time: Five Modern Polish Elegies* (Mission 1983). Na język polski przetłumaczył między innymi dwa tomy poezji Andrzeja Buszy *Glosy i refrakcje* (Berlin–Toronto 2001) oraz *Obrazy z życia Laquedema / Scenes from the Life of Laquedem* (Berlin–Toronto 2008), wiersze poetów angielskich, kanadyjskich, rosyjskich, chińskich i japońskich oraz pracę kanadyjskiego politologa polskiego pochodzenia Władysława J. Stankiewicza *Niezbędność teorii politycznej. Klasyczne pojęcia w dobie relatywizmu* (Wrocław 2003).

Był też współautorem i redaktorem książek literaturoznawczych oraz socjologiczno-historycznych: *Polacy w Wielkiej Brytanii* (współautor Bolesław Sulik) (Paryż 1961); *Polish Writing in Canada: A Preliminary Survey* (Ottawa 1988), *Polacy w Brytyjskiej Kolumbii. Zbiór szkiców i materiałów / Poles in British Columbia. A Collection of Essays and Documentary Material* (Vancouver 1988), także redaktorem poświęconej nowoczesnej polskiej poezji edycji numeru 23/24 z 1975 roku pisma „New Modern Poetry in Translation”, autorem haseł o polskiej literaturze w wydawanych na kontynencie północnoamerykańskim kompendiach i słownikach. Ogłosił po polsku i po angielsku wiele prac krytycznoliterackich. Ponadto, co Czytelnik będzie mógł wywieść z lektury monografii, znaczna część spuścizny Czaykowskiego jest dotąd niewydana, znana z fragmentów publikowanych w czasopiśmie oraz kwerend w archiwaliach pisarza, znajdujących się między innymi w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz w prywatnych archiwach. Z dużych,

a niewydanych za życia tego autora projektów można wymienić przywoływane i omawiane w tej monografii tomy prozy: *Ocalone przez bociany. Autosekwencje* (ich współautorką była żona pisarza, Jadwiga) i *Uczucia, zdania, sekwencje*, zbiór poezji *Thea*, anglojęzyczny tom szkiców o polskiej literaturze.

Autorzy artykułów zgromadzonych w niniejszej książce proponują wszechstronne spojrzenie na twórczość Bogdana Czaykowskiego – jego poezję, prozę, eseistykę, teksty krytycznoliterackie, socjologiczne, dorobek translatorski i redakcyjny, aktywność epistolografa i interlokutora. Ilość pozostawionych w archiwum pisarza ineditów jest znaczna, w tomie zamieszczono więc także mało znane, publikowane dotąd tylko częściowo teksty Czaykowskiego, a tak się złożyło, że są to utwory „pierwsze” (młodzieńcze) i „ostatnie” (pisane tuż przed eskalacją choroby i śmiercią): *Dzienniczek z Indii*, wiersze *Epitafium* i *Żegnanie*, ważne szkice krytycznoliterackie, napisane pierwotnie po angielsku: *Czesław Miłosz i tak zwana polska szkoła poezji*, „*Proszę państwa do gazu*” *Tadeusza Borowskiego: fakt, fikcja i prawda* oraz *Słowo do rosyjskich polonistów*.

Tom gromadzący prace dwudziestu siedmiu autorów, reprezentujących wszystkie czynne pokolenia badaczy (od nestorów po studentów), z wielu ośrodków akademickich w Polsce, oraz dwojga z Kanady, został podzielony na cztery części tematyczne, opatrzone metaforycznymi tytułami – frazami z wierszy Czaykowskiego.

Część pierwszą, zatytułowaną „*Ja jestem poeta*”, która mieści teksty o charakterze przekrojowym i syntetycznym, prezentujące najważniejsze tematy i formy pisarstwa Czaykowskiego, otwiera artykuł Andrzeja Lama, autora pierwszej polskiej antologii grupy Kontynenty *Opisanie z pamięci* (1965). Na przykładzie dokonanych przez młodego pisarza poprawek w przesłanym Lamowi egzemplarzu debiutanckiego tomu poezji *Trzcina czcionek* autor artykułu charakteryzuje ówczesne artystyczne fascynacje Czaykowskiego i jego poszukiwania własnego idiomu – jak się okazuje – istotne w perspektywie późniejszej twórczości poetyckiej. Autorzy kolejnych tekstów podejmują zagadnienia epistemologiczne i religijne w twórczości Czaykowskiego oraz omawiają trwałe motywy jego pisarstwa wyrosłe z doświadczeń sowieckiego zesłania (Jerzy Sikora, Justyna Budzik, Olga Medvedeva-Nathoo), przedstawiają z punktu widzenia ekokrytyki obrazy Kanady i „tropy zwierząt” (Anna Jaworska, Magdalena Kokoszka), analizują motywy erotyczne, badają wrażliwość sensualną, inspiracje plastyczne, wątki i estetykę melancholii (Elżbieta Mazur, Roman Sabo, Ewa Bartos, Ewelina Radion).

Część druga, zatytułowana „*Wiersz chciał być*”, przynosi zróżnicowane metodologicznie studia, zgłębiające interpretacyjne bogactwo konkretnych tekstów poetyckich Czaykowskiego: wierszy, cykli i tomów. Autorzy tekstów z tej partii książki (Katarzyna Niesporek, Magdalena Rabizo-Birek, Janusz Pasterski, Bożena Szałasta-Rogowska, Robert Mielhorski) przedstawiają nowe odczytania utworów w tym dorobku kanonicznych, wielokrotnie interpretowanych (*Ogród, Miejsce i czas, Zamiast modlitwy*), jak i zapoznanych (cykl wierszy napisanych 1 listopada 1977 roku) oraz nieznanymi (pozostawiony w maszynopisie tom wierszy miłosnych *Thea*).

Uwagę badaczy artykułów z trzeciej części książki – „*Ludzie bywają wielopoziomowi*” – przykuwają niefikcjonalne formy pisarstwa Czaykowskiego, ich biograficzne konteksty (ważne zdarzenia, kształtujące przyjaźnie) oraz pozaliterackie formy jego aktywności. Omawiane są tu: młodzińczy *Dzienniczek* z Indii (Agata Paliwoda), napisana wspólnie z Bolesławem Sulikiem książka reporterska o powojennej emigracji w Wielkiej Brytanii i podobna publikacja poświęcona Polakom w Kolumbii Brytyjskiej (Anna Jamrozek-Sowa, Anna Reczyńska), wrażenia z jedynej wizyty w powojennej Polsce (Anna Wal), działalność w grupie Kontynenty (Jan Wolski), korespondencja i poetyckie dialogi z Kazimierzem Wierzyńskim, Janem Brzękowskim, Florianem Śmieją, Jerzym Giedroyciem (Jakub Osiński, Beata Tarnowska, Nina Cieślik-Wilk). Wyłania się z tych publikacji coś, co można by nazwać – parafrazując tytuł wiersza poety: „zamiast autobiografii” – zarysem jego życiorysu, który czeka na dokładniejsze „opisanie”.

W czwartej części książki – „*Znalazłszy się w środku tranzytu*” – badacze analizują i oceniają mniej znane fragmenty dorobku Czaykowskiego: twórczość translatorską, publicystyczną i krytycznoliteracką (Arkadiusz Luboń, Kazimierz Adamczyk). Omawiają także ostatnie, niedokończone prace i przedsięwzięcia pisarza – publikowany w latach 2004–2007 na łamach kwartalnika „Fraza” cykl *Listy znad Pacyfiku* (Jolanta Pasterska) oraz przekazane przez Czaykowskiego tuż przed śmiercią Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie archiwum (jego wartość jest prezentowana i wstępnie charakteryzowana przez kustosz Gabinetu Rękopisów Ewę Piskurewicz).

Książkę dopełnia wybór dedykowanych Bogdanowi Czaykowskiemu wierszy: Floriana Śmiei, Andrzeja Buszy, Edwarda Zymana, Romana Sabo, Janusza Pasterskiego, *Kalendarium życia i twórczości* oraz obszerna *Bibliografia*, zawierająca praktycznie cały opublikowany dotąd dorobek Czaykowskiego, poświęcone mu prace oraz teksty literackie, które zostały zainspirowane jego twórczością i osobą.

Bohater tej publikacji unikał jednoznaczności, bał się „twardych” dookreśleń, bywał „ni tu ni tam”. Mamy nadzieję, że ta wielogłosowa monografia zbliży Czytelników do bogatej w ukryte sensy twórczości Bogdana Czaykowskiego, a jednocześnie zachowa jej migotliwą nierozstrzygalność. W zamierzeniu redaktorek tomu oraz autorów i autorek poszczególnych artykułów książka ta ma bowiem inspirować kolejne pokolenia badaczy do kontynuowania pracy – podjęcia kolejnych wątków i tematów twórczości autora *Trzcina czcionek*.

Magdalena Rabizo-Birek, Bożena Szatasta-Rogowska